

MAMLAKATLARNING RIVOJLANISHIDA IQTISODIY XAVFSIZLIKNING ROLI VA AHAMIYATLI JIHATLARI

Xaitov O.N.

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali "Biznesni boshqarish" kafedrasida assistenti

Boynazarova N.B.

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali "Biznesni boshqarish" ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mualliflar hozirgi dunyoda global iqtisodiy muammolardan biri hisoblanayotgan va dunyo mamlakatlari tomonidan alohida e'tibor qaratilayotgan iqtisodiy xavfsizlik bilan bog'liq tushunchalari bilan bo'lishganlar, soha bilan bog'liq muammolarga ularni oldini olish ko'riladigan chora-tadbirlarni yoritib berganlar. Sohaning ahamiyatini va u tug'diradigan xavf-xatarlarni mukammal qilib tushuntirishga urinib ko'rganlar. Maqolada mualliflar ko'tarilgan va tushuntirilgan masalalar sodda, ravon hamda tushunarli bayon qilib berilgan.

Kalit so'zlar: Iqtisodiyot, iqtisodiy xavfsizlik, moliyaviy xavfsizlik, barqarorlik, turmush tarzi, yalpi ichki mahsulot, eksport, import, oziq-ovqat, mahsulot.

Аннотация: В данной статье авторы поделились своим пониманием экономической безопасности, которая считается одной из глобальных экономических проблем в современном мире и которой уделяется особое внимание со стороны стран мира, и объяснили меры, которые необходимо предпринять для предотвращения проблем, относящихся к сектору. Они попытались идеально объяснить важность отрасли и опасности, которые она представляет. В статье вопросы, поднятые и разъясненные авторами, представлены в простой, ясной и понятной форме.

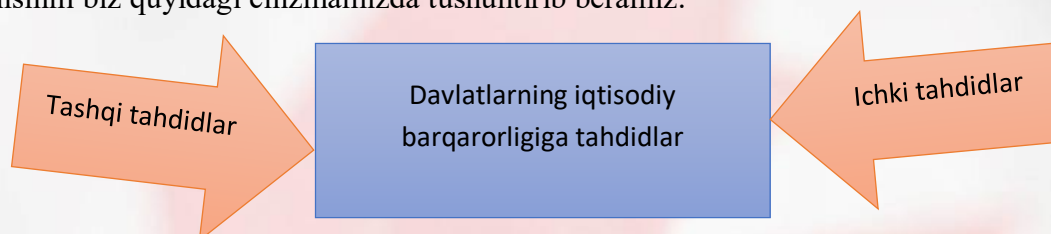
Ключевые слова: экономика, экономическая безопасность, финансовая безопасность, стабильность, образ жизни, валовой внутренний продукт, экспорт, импорт, продовольствие, продукт.

Annotation: In this article, the authors shared their understanding of economic security, which is considered one of the global economic problems in the modern world and which is given special attention by the countries of the world, and explained the measures that need to be taken to prevent problems, related to the sector. They tried to perfectly explain the importance of the industry and the dangers it poses. In the article, the issues raised and clarified by the authors are presented in a simple, clear and understandable way.

Key words: economy, economic security, financial security, stability, lifestyle, gross domestic product, export, import, food, product.

Iqtisodiy barqarorlik va xavfsizlik keng ma'noli va juda ham muhim tushuncha hisoblanadi. Chunki, iqtisodiy xavfsizlik mamlakatlarning xavfsizlikka qaratilgan pozitsiyasini eng ustuvor hamda eng asosiy sharti hisoblanishi bugungi kunda hech birimizga sir emas. Bunda davlatning mustaqilligi, barqaror rivojlanib borishi hamda faravonligi kabi tushunchalar yotadi. Har bir mamlakatning iqtisodiy holati va salohiyati o'sha davlatning iqtisodiy jihatdan ichki hamda tashqi turli tahdidlardan qay tarzda himoya qilinganligiga qarab baholanadi. Iqtisodiy xavfsizlik ta'minlangan mamlakatga chet ellik investorlarning oqimi oshishi ham bizga ma'lum. Investorlar biron mamlakatga sarmoya kiritmoqchi bo'lsalar eng avval

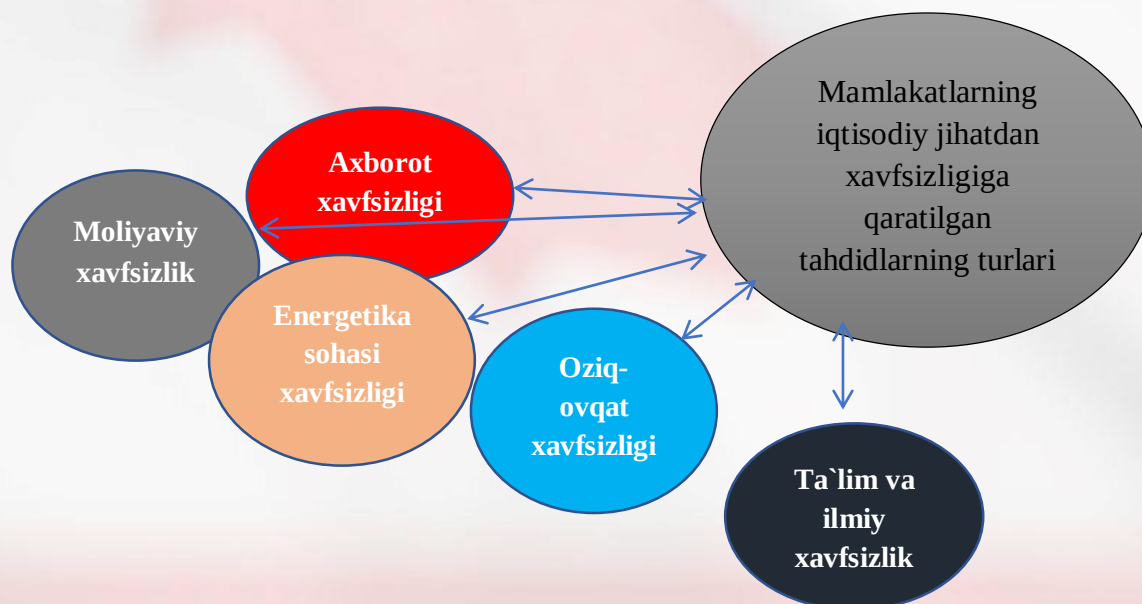
o'sha mamlakatda iqtisodiy xavfsizlik qanday ahvolda ekanligi bilan qiziqadilar. Mamlakatlar ham davlat ham iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda har qanaqa turdagi tahdidlarga qarshi turish chorasini ko'rib qo'ygan bo'lishi zarur. Iqtisodiy hamda davlatning xavfsizligiga qaratilgan tahdidlar o'sha davlatning manfaatlariga zarar yetkazish ehtimoli mavjudligini oldindan bila olishi, o'zga mamlakatlarning ma'lum mamlakatga turli ko'rinishida bosim o'tkazishini oldini olishi, ichki va shu bilan bir qatorda tashqi iqtisodiy tomonlama kelib chiquvchi muammolar, shuningdek, boshqa turdagi salbiy oqibat keltirib chiqaruvchi bir qancha omillarga qarshi chiqa olishi va kerak bo'lgan taqdirda mutlaq radikal kayfyatda qarshi turib berishi zarur bo'ladigan holatlarni ham seza olishi va bilishi zarurdir. Davlatning iqtisodiy ravnaqiga qaratilgan tahdidlarning ko'rinishini biz quyidagi chizmamizda tushuntirib beramiz:

Ichki tahdidlar deyilganda mamlakat ichkarisida korruptsion muhitning darajasi ortishi, innovatsiyon muhit bilan bog'liq hisoblanadigan holatlarning rivojlanishdan ortda qolishi yoki umuman mavjud bo'lmashligi, o'sha mamlakatda "xufiyona iqtisodiyot"ning bor ekanligi, mamlakat ichki resurslarining bo'lmashligi yoki kerakli miqdordan kam bo'lishligi oqibatida iqtisodiy salohiyat va rivojlanish buzilishi kabilarni misol qilib keltirsak bo'ladi.

Tashqi tahdid tushunchasi esa mamlakatga nisbatan boshqa mamlakatlarning iqtisodiy sanksiyalar qo'llashi, qandaydir majburlov choralarini qo'llash ortidan mamlakatning iqtisodiy salohiyati ortishiga ta'sir qilish yoki uni batamom buzish va kapitalni boshqa mamlakatga olib chiqib ketish kabilarni tushuniladi.

Dunyo mamlakatlarining iqtisodiy jihatdan xavfsizligiga qaratiladigan tahdidlarning quyidagi turlari mavjud hisoblanadi:

Axborot xavfsizligi tushunchasiga to'xtaladigan bo'lsak, bunda iqtisodiy tomonlama mamlakatning axborot xavfsizligi tushuniladi. Moliyaviy xavfsizlik davlatning resurslarga boyligi bilan izohlanadigan tushuncha. Energetika sohasida xavfsizlik ma'mul bir mamlakat o'ziga tegishli bo'lgan energiya resurslarini boshqa bir mamlakatdan himoya qila olishi hamda o'z aholisini ehtiyoji uchun yetadigan daraja yoki

miqdorlarda yoqilg'i mahsuloti bilan ta'minlay olishi tushuniladigan tushunchadir. Oziq-ovqat xavfsizligi haqida gap ketganda har bir mamlakat ushbu sohada chet el mamlakatlaridan alohida, mustaqil bo'lishga doim intilgan soha hisoblanadi hamda mamlakatlar o'z ichida oziq-ovqat mahsulotlariga, shuningdek, sohaga tegishli zahirani doimiy nazorat qilish tushuniladi. Ta'lim va ilmiy borasidagi xavfsizlik mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga boshqa bir mamlakat tahdid solganda unga javob berish yoki uni bartaraf qilish va mamlakatda mahsulot ishlab chiqarish bilan bog'liq salohiyatni ijobiy tomonlama o'zgartirishga qaratilgan xavfsizlik turidir. Barcha mamlakatlar o'zlariga qaratilgan iqtisodiy tomonlama tahdid solayotgan xavflarni yengish hamda ushbu kabi boshqa xavflarni oldini olishga qaratilgan vazifalari, maqsadlari bo'ladi. Bunday holatga uchramaslik uchun mamlakatlar eng birinchi o'rinda mamlakatning yalpi ichki mahsulot hajimini oshirish uchun harakat qiladi. Bundan tashqari iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan choralarga import hajmini qisqartirib, eksport hajmini oshirish, respublikaning suverenitetini yana ham kuchli mustahkamlash, milliy iqtisodiyotda raqobat muhitini yaratish hamda uni oshirib olish, har qanday tahdidlarga munosib hamda muvafaqqiyatli javob bera olish, mamlakatning texnologik tomonlama salohiyatini ko'tarish hamda rivojlantirish va h.k. Bu tahdidlarning oldini olish uchun katta mablag' va vaqt talab etiladi, biroq mamlakatning eng muhim sohasi bo'lgan iqtisodiy sohaning to'g'ri faoliyat yuritishi uchun bunday muammolarni bartaraf etish zarur¹. Bugungi kunga kelib iqtisodiy xavfsizlik va tahdidlarga barcha dunyo mamlakatlari ulkan e'tibor berishmoqda. Chunki, ularning oldi olinmasa mamlakatlar kutilmaganda mustaqilligini boy berib qo'yishlari yoki bo'lmasa iqtisodiy jihatdan boshqa mamlakatga qaram bo'lib qolishlari mumkin. Iqtisodiy xavfsizlik - iqtisodiy tizimning holati bo'lib, u xo'jalik yurituvchi subyektga zarar etkazishi mumkin bo'lgan turli xil tahdidlar va omillardan himoya qiladi². Bu turdagi jinoyatlarni mamlakatlar oldini olishga qanchalik urinmasin, tan olib afsus bilan aytishimiz kerak dunyo bo'ylab iqtisodiy jinoyatlar soni ortib bormoqda. Iqtisodiy xavfsizlikka qaratilgan jinoyatlar kriminallashtirib kun sayin mamlakatlarda keng tarqalib borayabdi. Shu bois ham u barcha mamlakatlarning iqtisodiyotiga hamda ichki milliy xavfsizligiga jiddiy tarzda rahna solishda davom etmoqda. Iqtisodiyotning yashirin sektori ko'lamini oshirish va uning zamonaviy sharoitlarda iqtisodiy xavfsizlikka ta'sirini bartaraf etish muammosi ko'p o'n yillar davomida o'z dolzarbligini yo'qotmagan va aksariyat mamlakatlar uchun xosdir³.

Xulosa o'rnida aytishimiz darkorki, har bir mamlakat iqtisodiy barqaror rivojlanishida hamda tez sur'atlarda dunyo mamlakatlari orasida o'z o'rniga ega bo'lishligi muhim hisoblanadi va bunda o'zining iqtisodiy xavfsizligiga katta ahamiyat qaratishi zarurati mavjud bo'ladi. Agarda biron bir mamlakat o'zini o'zi iqtisodiy tomondan xavfsizligini ta'minlay ololmasa va bunga katta e'tibor qarata olmasa bunday vaziyat o'sha mamlakatning iqtisodiy tomonlama boshqa mamlakatlarga qarab bo'lib qolish xavfini keskin oshirib yuborishi hech gap emas. Iqtisodiy xavfsizligini ta'minlay olmagan mamlakat bir kun kelib kerak bo'lsa mustaqilligini ham boy berib qo'yishi mumkin. Shuning uchun ham har bir iqtisodiy jihatdan dunyoda o'z o'rnini topaman degan mamlakat albatta eng avval o'zining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlay olish kerak.

¹Мишустин А.О. Угрозы в экономической сфере Российской Федерации: сборник трудов конференции. // Актуальные проблемы менеджмента, экономики и экономической безопасности : материалы IV Междунар. науч. конф. (Костанай, 10 нояб. 2022 г.) / редкол.: Ж.Т. Кульчикова [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда», 2022. – С. 30-33. – ISBN 978-5-907561-80-9.

²Самойлов И.Н. Классификация угроз экономической безопасности предприятия и пути их предотвращения: сборник трудов конференции. / И.Н. Самойлов, М.В. Алябьева // Актуальные проблемы менеджмента, экономики и экономической безопасности : материалы IV Междунар. науч. конф. (Костанай, 10 нояб. 2022 г.) / редкол.: Ж.Т. Кульчикова [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда», 2022. – С. 258-263. – ISBN 978-5-907561-80-9.

³ Мейтова А.Н. Теневая экономика и ее влияние на экономическую безопасность: сборник трудов конференции. / А.Н. Мейтова, В.А. Тяглова // Право, экономика и управление: теория и практика : сборник материалов Всеросс. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 2 дек. 2021 г.) / редкол.: Э.В. Фомин [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда», 2021. – С. 23-26. – ISBN 978-5-907411-88-3. doi:10.31483/r-100088.

Zamonaviy sharoitda oziq-ovqat xavfsizligi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning asosi, davlatning iqtisodiy va milliy xavfsizligining muhim elementidir⁴.

Iqtisodiy jihatdan barqarorlik va xavfsizlikni o'z o'rniga qo'yish uchun mamlakatlar eng avvalo mamlakat ichidagi korruptsion muhitni gurrakib rivojlanib ketishini oldini olishlari juda ham muhim omillardan biri sifatida qaraladi. Mamlakat ichida aynan korruptsion muhitning avj olishi ham iqtisodiy xavfsizlikka katta tahdid bo'lib qoladi. Korruptsion muhit ham iqtisodiy jinoyatlar qatorida e'tirof etilishi shuning uchun ham bejizga emas. Yashirin yoki xufiyona iqtisodiyot deb ataladigan tushuncha ham mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanish ildiziga uriladigan bolta hisoblanadi. Ushbu maqolaning yoritilishiga ham aslida iqtisodiy xavfsizlikka tahdid soluvchi bu kabi illatlarning bugungi kunimizda dunyoning barcha mamlakatlarida o'sib borayotgani sabab bo'ldi deb izohlaymiz. Bu turdagi iqtisodiy jinoyatlarni oldini olish va unga batamom barham berishga qaratilgan harakatlar va urinishlardan ko'rinib turibdi, bu mavzu murakkab, aktual va shu bilan bir qatorda globallashgan muammodir. Alohida qayd etishimiz kerak, barcha mamlakatlarda ustuvor maqsad qilib qo'yilgan iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi juda muhim iqtisodiy kategoriya sanaladi. Chunki, aynan iqtisodiy xavfsizlik so'zimiz boshida qayd etganimizdek, davlatlarning iqtisodiy jihatdan o'sishini belgilaydi va ta'minlaydi, mamlakatning va xalqlarning manfaatlarini himoyasini kafolatlab beradi, har qanaqa ichki va tashqi nizolar kelib chiqqan holatlarda mudofaa salohiyatini oshishiga xizmat qiladi hamda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga turtki beradi. Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi milliy xavfsizlikni negizidagi demografik xavfsizlik, geosiyosiy xavfsizlik, ekologik va sotsiologik xavfsizlik kabi tushunchalar bilan bir qatorda qabul qilinadigan tushuncha hisoblanadi. Bularning barchasi bir-biriga yaqin munosabatlar va o'zaro ta'sirga ega. Umuman olganda milliy xavfsizlikni ta'minlash uning alohida tarkibiy qismlari, birinchi navbatda, iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashdan iborat⁵.

Iqtisodiy xavfsizlikda har bitta bo'layotgan yoki uyushtiriladigan xavflarni baholay bilishlik va baholash bilan bog'liq sanalgan mezonlarga ega bo'lishlik juda ham maqsadga muvofiq sanaladi desak yanglishmaymiz. Bunday mezonlarga ega bo'lishlik juda ham yaxshi holat deb hisoblanadi va bu kabi mezonlarni oldindan bo'lishi mumkin bo'lgan yoki bo'lish ehtimoli katta hisoblangan xavflarga qarshi bir necha o'n yillik rejalarni va strategiyalarni ham tuzib qo'yish hech bir mamlakatga ziyon qilmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Мишустин А.О. Угрозы в экономической сфере Российской Федерации: сборник трудов конференции. // Актуальные проблемы менеджмента, экономики и экономической безопасности : материалы IV Междунар. науч. конф. (Костанай, 10 нояб. 2022 г.) / редкол.: Ж.Т. Кульчикова [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда», 2022. – С. 30-33. – ISBN 978-5-907561-80-9.
2. Самойлов И.Н. Классификация угроз экономической безопасности предприятия и пути их предотвращения: сборник трудов конференции. / И.Н. Самойлов, М.В. Алябьева // Актуальные проблемы менеджмента, экономики и экономической безопасности : материалы IV Междунар. науч. конф. (Костанай, 10 нояб. 2022 г.) / редкол.: Ж.Т. Кульчикова [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда», 2022. – С. 258-263. – ISBN 978-5-907561-80-9.
3. Мейтова А.Н. Теневая экономика и ее влияние на экономическую безопасность: сборник трудов конференции. / А.Н. Мейтова, В.А. Тяглова // Право, экономика и управление: теория и

⁴ Яковенко З.М. Обеспечение продовольственной безопасности региона: сборник трудов конференции. / З.М. Яковенко, Е.С. Рылова // Актуальные проблемы менеджмента, экономики и экономической безопасности : материалы III Междунар. науч. конф. (Костанай, 1 нояб. 2021 г.) / редкол.: Ж.Т. Кульчикова [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда», 2021. – С. 161-164. – ISBN 978-5-907411-83-8.

⁵ Рейхерт Н.В. Экономическая безопасность: теоретические и практические подходы : монография. – Чебоксары: ИД «Среда», 2021. – 120 с. – ISBN 978-5-907411-42-5. doi:10.31483/a-10305.

практика : сборник материалов Всеросс. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 2 дек. 2021 г.) / редкол.:
Э.В. Фомин

4. [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда», 2021. – С. 23-26. – ISBN 978-5-907411-88-3. doi:10.31483/r-100088.
5. 4.Яковенко З.М. Обеспечение продовольственной безопасности региона: сборник трудов конференции. / З.М. Яковенко, Е.С. Рылова // Актуальные проблемы менеджмента, экономики и экономической безопасности : материалы III Междунар. науч. конф. (Костанай, 1 нояб. 2021 г.) / редкол.: Ж.Т. Кульчикова [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда», 2021. – С. 161-164. – ISBN 978-5-907411-83-8.
6. Рейхерт Н.В. Экономическая безопасность: теоретические и практические подходы : монография. – Чебоксары: ИД «Среда», 2021. – 120 с. – ISBN 978-5-907411-42-5. doi:10.31483/a-10305.